

Sygn. akt I UK 64/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania Z. M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w R.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 maja 2019 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 19 października 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R., decyzją z dnia 10 lipca 2015 r., odmówił ubezpieczonemu Z. M. prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym, ponieważ na dzień 1 stycznia 1999 r. ubezpieczony nie udowodnił 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach wykonywanej stale i w pełnym

wymiarze czasu pracy oraz nie osiągnął 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego. Organ rentowy nie uwzględnił do stażu ubezpieczeniowego okresu pracy wnioskodawcy w gospodarstwie rolnym rodziców, gdyż w tym czasie ubezpieczony uczęszczał do szkoły zawodowej przez dwa dni w tygodniu, a przez trzy dni odbywał praktykę w zakładzie fotograficznym ojca, co wykluczało stały charakter pracy w gospodarstwie rolnym.

W odwołaniu od tej decyzji ubezpieczony Z. M. domagał się jej zmiany przez przyznanie mu prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym. Twierdził, że pracował stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szczególnych jako kierowca i wydawca paliw od 26 kwietnia 1978 r. do 19 września 1990 r. Ponadto domagał się zaliczenia do okresu pracy w szczególnych warunkach czasu odbywania zasadniczej służby wojskowej od 23 kwietnia 1976 r. do 11 kwietnia 1978 r., ponieważ bezpośrednio po odbyciu tej służby rozpoczął pracę jako kierowca samochodu ciężarowego o ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony (czyli pracę w szczególnych warunkach). Twierdził również, że do 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych należy doliczyć jego pracę w gospodarstwie rolnym rodziców po ukończeniu przez niego 16. roku życia, czyli okres od 17 czerwca 1972 r. do 2 lutego 1975 r.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie.

Sąd Okręgowy w G. Ośrodek Zamiejscowy w R., wyrokiem z 31 maja 2017 r., zmienił zaskarżoną decyzję, przyznając ubezpieczonemu prawo do emerytury poczynawszy od 14 czerwca 2016 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że urodzony 14 czerwca 1956 r. Z. M. na dzień 1 stycznia 1999 r. wykazał 23 lata, 10 miesięcy i 14 dni okresów składkowych i nieskładkowych, w tym 1 rok, 2 miesiące i 18 dni pracy wykonywanej w szczególnych warunkach w charakterze górnika pod ziemią, od 3 lutego 1975 r. do 22 kwietnia 1976 r. w KWK M.. Ubezpieczony nie jest członkiem OFE. Od 14 czerwca 1972 r. do podjęcia zatrudnienia w kopalni (3 lutego 1975 r.) pracował w gospodarstwie rolnym rodziców, w którym mieszkał wraz z rodzicami. Natomiast w okresie od 3 lutego 1975 r. do 22 kwietnia 1976 r. ubezpieczony był zatrudniony w KWK M. w J. na stanowisku obsługi szybu (ten okres został uznany przez organ rentowy jako okres pracy w szczególnych warunkach). W czasie tego zatrudnienia

ubezpieczony został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej, podczas której zdobył uprawnienia do kierowania pojazdami ciężarowymi – prawo jazdy kategorii CE. Okres zasadniczej służby wojskowej trwał od 23 kwietnia 1976 r. do 11 kwietnia 1978 r.

KWK M. nie zatrudniła ubezpieczonego po odbyciu służby wojskowej. Został on natomiast zatrudniony od 26 kwietnia 1978 r. w Przedsiębiorstwie Transportowo-Spedycyjnym (...) w G. Zatrudnienie to trwało do 10 grudnia 1991 r. (w tym od 20 września 1990 r. ubezpieczony korzystał z urlopu bezpłatnego). Pracował tam jako kierowca samochodów ciężarowych o ciężarze właściwym powyżej 3,5 tony. Jeździł cementowozem, Jelczem, Zilem, Starem oraz Kamazem i woził na terenie Ś. cement, materiały budowlane, piasek, żwir, cegły. Od 1987 r. do 1990 r. ubezpieczony jeździł cysterną i woził paliwo, które dostarczał do baz PTS (...). Pracę tę wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Pracował też w soboty a czasami w niedziele.

Zdaniem Sądu Okręgowego przeprowadzone postępowanie pozwala na przyjęcie, że ubezpieczony w spornym okresie od 14 czerwca 1972 r. do 2 lutego 1975 r. (przed zatrudnieniem w kopalni) pracował stale, co najmniej w połowie wymiaru czasu pracy, w gospodarstwie rolnym będącym w posiadaniu jego rodziców. W tej sytuacji ubezpieczony legitymuje się na dzień 1 stycznia 1999 r. okresem składkowym i nieskładkowym w wymiarze 25 lat. Udowodnione zostało również, że ubezpieczony legitymuje się na dzień 1 stycznia 1999 r. okresem 15 lat pracy w szczególnych warunkach, wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Za taką pracę należy bowiem uznać okres pracy w Przedsiębiorstwie Transportowo-Spedycyjnym (...) w G. od 26 kwietnia 1978 r. do 19 września 1990 r. Postępowanie dowodowe bezspornie wykazało, że w tym czasie ubezpieczony faktycznie wykonywał pracę kierowcy samochodu ciężarowego o ciężarze powyżej 3,5 tony, stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, czyli pracę na stanowisku wymienionym pod poz. 2 działu VIII wykazu A stanowiącego załącznik Nr 1 do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

W ocenie Sądu Okręgowego do okresu pracy w szczególnych warunkach podlega także zaliczeniu okres odbywania zasadniczej służby wojskowej, ponieważ bezpośrednio przed rozpoczęciem tej służby ubezpieczony pracował w szczególnych warunkach w KWK M. w J. jako górnik pod ziemią a po zakończeniu służby wojskowej podjął w ciągu 4 dni pracę w Przedsiębiorstwie Transportowo-Spedycyjnym (...) w R. i wykonywał nadal pracę w szczególnych warunkach jako kierowca samochodu ciężarowego o ciężarze powyżej 3,5 tony.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy, zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego: art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm., dalej także: ustawa emerytalna) w związku z § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej także: rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.) przez błędne przyjęcie, że ubezpieczony spełnia warunki do przyznania prawa do wcześniejszej emerytury, a w szczególności, że legitymuje się wymaganym okresem stażu pracy w szczególnych warunkach. Według organu rentowego, sporną kwestią pozostaje zaliczenie ubezpieczonemu do stażu pracy w szczególnych warunkach okresu czynnej służby wojskowej w okresie od 23 kwietnia 1976 r. do 11 kwietnia 1978 r., ponieważ przed rozpoczęciem służby wojskowej był on zatrudniony w KWK M. jako górnik pod ziemią, a po powrocie z wojska podjął pracę w szczególnych warunkach jako kierowca samochodu ciężarowego o masie powyżej 3,5 tony, jednak nie była to praca w kopalni na tym samym lub równorzędnym stanowisku górnika pod ziemią, lecz praca u innego pracodawcy na innym stanowisku pracy. Zdaniem organu rentowego art. 120 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1534 ze zm.) pozwala na wliczenie okresu służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach tylko wówczas, gdy ubezpieczony powrócił do tego samego pracodawcy. Apelujący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania albo o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z 19 października 2017 r., zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie.

W ocenie Sądu Apelacyjnego w rozpoznawanej sprawie nie wystąpiły przesłanki pozwalające na zaliczenie do okresów uprawniających do wcześniejszej emerytury z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach okresu odbywania przez ubezpieczonego zasadniczej służby wojskowej. Sąd Apelacyjny odwołał się do brzmienia art. 120 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (w dacie złożenia wniosku o emeryturę tekst jednolity: Dz.U. z 2015 r., poz. 827 ze zm.), zgodnie z którym pracownikowi, który w ciągu trzydziestu dni od dnia zwolnienia z czynnej służby wojskowej podjął pracę u pracodawcy, u którego był zatrudniony w dniu powołania do tej służby, czas odbywania służby wojskowej wlicza się do okresu zatrudnienia u tego pracodawcy w zakresie wszystkich uprawnień wynikających ze stosunku pracy. Według art. 120 ust. 2 tej ustawy, pracownikowi, który w ciągu trzydziestu dni od dnia zwolnienia z czynnej służby wojskowej podjął pracę po raz pierwszy lub u innego pracodawcy niż ten, u którego był zatrudniony w dniu powołania do tej służby, czas odbywania służby wojskowej wlicza się do okresu zatrudnienia wymaganego do nabywania lub zachowania uprawnień wynikających ze stosunku pracy, z wyjątkiem uprawnień przysługujących wyłącznie pracownikom u pracodawcy, u którego podjął pracę.

W dacie powołania i zakończenia odbywania przez ubezpieczonego zasadniczej służby wojskowej obowiązywał jednak art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. Nr 44, poz. 220 ze zm.), który stanowił, że czas odbywania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej wlicza się pracownikowi do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że skoro ubezpieczony po odbyciu zasadniczej służby wojskowej nie podjął zatrudnienia w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do tej służby, to nie spełnił zasadniczej przesłanki wynikającej z obowiązującego wówczas art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21

listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony. Okres odbywania zasadniczej służby wojskowej nie mógł zatem być wliczony ubezpieczonemu jako pracownikowi do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, ponieważ nie powrócił do tego samego pracodawcy. Tym bardziej okres ten nie może być obecnie uwzględniony w stażu pracy w szczególnych warunkach, wymaganym do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

Zakwestionowanie okresu służby wojskowej jako okresu zaliczanego do pracy w szczególnych warunkach wywołuje negatywne skutki dla ubezpieczonego. Nie legitymuje się on bowiem wymaganym okresem 15 lat pracy w szczególnych warunkach, gdyż wykazał jedynie 13 lat, 7 miesięcy i 13 dni pracy w takich warunkach. Tym samym nie przysługuje mu prawo do emerytury zgodnie z art. 184 ust. 1 i art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) wniósł ubezpieczony, zaskarżając wyrok ten w całości. Skargę kasacyjną oparto na podstawach:

1) naruszenia art. 32 w związku z art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku § 4 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze w związku z art. 5 k.c. przez błędne ustalenie, że ubezpieczony nie spełnia wszystkich koniecznych przesłanek do uzyskania prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach wobec przyjęcia, że nie posiada 15 lat pracy w szczególnych warunkach, podczas gdy dokładna analiza obowiązujących przepisów daje podstawy do ustalenia wobec ubezpieczonego prawa do wcześniejszej emerytury;

2) naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. przez dokonanie błędnej subsumcji polegającej na bezpodstawnym uznaniu, że ubezpieczony nie spełnia wszystkich koniecznych przesłanek do uzyskania prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach wobec przyjęcia, że nie posiada on 15 lat pracy w szczególnych warunkach, co wynika z niezaliczenia okresu służby wojskowej do stażu pracy, podczas gdy okres ten powinien być uwzględniony jako praca w szczególnych warunkach, ponieważ – jak uznały Sądy obydwu instancji –

ubezpieczony nie został przyjęty po odbyciu służby wojskowej do kopalni, z której został zwolniony przed pójściem do wojska.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, względnie uchylenie wyroku oraz przyznanie ubezpieczonemu prawa do wcześniejszej emerytury od dnia złożenia wniosku. Wniósł także o zasądzenie kosztów postępowania według norm przepisanych.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżący przytoczył pogląd wyrażony w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 6/13, w której przyjęto, że czas zasadniczej służby wojskowej odbytej w okresie obowiązywania art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. Nr 44, poz. 220, w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 1974 r.) zalicza się – na warunkach wynikających z tego przepisu – do okresu pracy wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r., Nr 153, poz. 1227 ze zm.). Ponadto skarżący podkreślił, że Sąd drugiej instancji bezpodstawnie uznał, iż to ubezpieczony po odbyciu zasadniczej służby wojskowej nie podjął zatrudnienia w kopalni, nie badając w żaden sposób tej okoliczności, podczas gdy ubezpieczony wypełnił wszystkie wymogi nałożone przez ustawodawcę w tym zakresie. Zdaniem skarżącego Sąd Apelacyjny powinien był zbadać przyczyny niezatrudnienia ubezpieczonego przez kopalnię i przeprowadzić w tym zakresie odpowiednie dowody, tymczasem mimo uznania przez Sąd pierwszej instancji, że to kopalnia nie zatrudniła ubezpieczonego, Sąd odwoławczy arbitralnie uznał, że to ubezpieczony nie podjął zatrudnienia w kopalni, co nie znajduje potwierdzenia w zgromadzonym materiale dowodowym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona i z tej przyczyny została uwzględniona.

1. Skuteczną podstawę skargi stanowił w ocenie Sądu Najwyższego zarzut naruszenia art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o

emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z powodu niezaliczenia skarżącemu okresu odbywania zasadniczej służby wojskowej do stażu zatrudnienia w szczególnych warunkach. Niewątpliwie istotną wadą konstrukcyjną skargi kasacyjnej jest niepowołanie w tym kontekście odpowiednich przepisów ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (według stanu prawnego z czasu odbywania przez skarżącego zasadniczej służby wojskowej w latach 1976-1978, czyli według tekstu opublikowanego w Dz.U. z 1967 r., Nr 44, poz. 220 ze zm.) oraz przepisów wykonawczych do tej ustawy (w szczególności rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin, Dz.U. z 1968 r., Nr 44, poz. 318 ze zm.), jednak Sąd Najwyższy uznał, że samo powołanie naruszenia art. 184 w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS daje podstawę do rozważań na temat uprawnień wynikających z odbywania przez ubezpieczonego obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej w okresie od kwietnia 1976 r. do kwietnia 1978 r.

Sąd Najwyższy nie rozważał natomiast kasacyjnego zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., ponieważ zarzut naruszenia tego przepisu nie może być – co do zasady – podstawą skargi kasacyjnej (por. art. 398³ § 3 k.p.c.), a zatem kwestionowanie w skardze kasacyjnej nieustalenia pewnych okoliczności faktycznych oraz nieuwzględnienia tych okoliczności w podstawie faktycznej rozstrzygnięcia nie miało doniosłości prawnej. Ponadto, co wymaga wyraźnego podkreślenia, przepis ten nie może być naruszony „przez dokonanie błędnej subsumcji”. Wadliwa subsumcja zawsze wiąże się z naruszeniem przepisów prawa materialnego, stanowiących materialną podstawę rozstrzygnięcia. Z kolei art. 5 k.c. nie ma zastosowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, dlatego Sąd Apelacyjny nie mógł go naruszyć.

2. Podstawowym problemem prawnym wymagającym rozważenia na etapie postępowania kasacyjnego była możliwość zaliczenia do stażu, od którego zależy nabycie prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym, okresu odbywania przez ubezpieczonego zasadniczej służby wojskowej w latach 1976-1978 w sytuacji, gdy zarówno przed, jak i po odbyciu tej służby, był zatrudniony w szczególnych

warunkach, jednak nie u tego samego pracodawcy i nie na takim samym (podobnym) stanowisku pracy.

Kwestia możliwości uwzględnienia okresu zasadniczej służby wojskowej przy ustalaniu stażu pracy w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia prawa do wcześniejszej emerytury (emerytury w niższym wieku emerytalnym), nie była jednolicie rozstrzygana w orzecznictwie. O takim zaliczeniu pozytywnie przesądzono między innymi w wyrokach Sądu Najwyższego: z 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 (OSNP 2007 nr 7-8, poz.108); z 25 lutego 2010 r., II UK 215/09 (OSNP 2011 nr 15-16, poz. 219); z 25 lutego 2010 r., II UK 219/09 (LEX nr 590248); z 9 marca 2010 r., I UK 333/09 (LEX nr 585739); z 17 maja 2012 r., I UK 399/11 (LEX nr 1211140); z 24 maja 2012 r., II UK 265/11 (LEX nr 1227192); z 27 lipca 2012 r., I UK 82/12 (LEX nr 1250576) i z 5 czerwca 2013 r., III UK 87/12 (LEX nr 1555712). Korzystne dla ubezpieczonych orzeczenia Sądu Najwyższego uzależniały zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do stażu uprawniającego do wcześniejszej emerytury od odbycia jej „w okresie zatrudnienia”, w którym była wykonywana praca w szczególnych warunkach. Stanowisko negatywne co do możliwości takiego zaliczenia przedstawiono natomiast między innymi w wyrokach Sądu Najwyższego: z 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, (OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81); z 11 marca 2009 r., II UK 347/08 (niepublikowany); z 8 kwietnia 2009 r., II UK 331/08 (LEX nr 707887); z 24 kwietnia 2009 r., II UK 334/08, (OSNP 2010 nr 23-24, poz. 294); z 7 grudnia 2010 r., I UK 203/10 (LEX nr 786370) i w postanowieniu z 20 kwietnia 2011 r., I UK 37/11 (LEX nr 1620316). Podkreślenia wymaga, że okres zasadniczej służby wojskowej nie jest i nigdy nie był okresem faktycznego zatrudnienia, a zatem możliwość doliczenia tego okresu do stażu zatrudnienia w szczególnych warunkach, od którego zależy nabycie uprawnień do emerytury w niższym wieku emerytalnym, musiała wynikać z innych względów.

Rozbieżności w ocenie możliwości zaliczenia (doliczenia) okresu odbywania zasadniczej służby wojskowej do stażu uprawniającego do nabycia prawa do wcześniejszej emerytury usunęła uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 6/13 (OSNP 2014 nr 3, poz. 42), zgodnie z którą czas zasadniczej służby wojskowej odbytej w okresie obowiązywania art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym

obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. z 1967 r., Nr 44, poz. 220, w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1974 r.) zalicza się – na warunkach wynikających z tego przepisu – do okresu pracy wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych).

W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (obecnie: o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej) regulowała (obowiązkową) zasadniczą służbę wojskową, a jej przepisy gwarancyjne (w szczególności art. 108 ust. 1 w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 1974 r.) miały znaczenie dla uprawnień pracowniczych, zaliczając okres służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień uzależnionych od liczby lat pracy albo od ciągłości pracy w danym zawodzie oraz w zakresie wszelkich uprawnień pracowniczych związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu służby wojskowej pracownik podjął zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby. Nie może jednak budzić wątpliwości, że przepisy te – dotyczące szczególnych uprawnień pracowniczych – powinny znaleźć zastosowanie także w zakresie kwalifikowania służby wojskowej do okresów mających znaczenie dla nabycia uprawnień wynikających z prawa ubezpieczeń społecznych. Zasadnicza służba wojskowa była już wcześniej traktowana jako okres zaliczany do okresów zatrudnienia, a więc jako taka nie dawała samoistnie prawa do emerytury, podlegając jedynie doliczeniu do okresów zatrudnienia (pracy) i okresów z nimi równorzędnych. W czasie, w którym przypadła poborowa („przymusowa”) służba wojskowa wnioskodawcy w sprawie III UZP 6/13 – w latach 70-tych XX wieku – obowiązywała ustawa z 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony, gwarantująca pracownikowi, po spełnieniu warunków w niej przewidzianych (określonych w art. 106 ust. 1), wliczenie okresu służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby, oraz rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dnia 22 listopada

1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin, według którego pracownikowi, który podjął zatrudnienie (stosownie do zasad określonych w § 1 lub § 2), zaliczało się okres odbytej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień uzależnionych od liczby lat pracy w danym zakładzie lub gałęzi pracy oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie. Tak więc z językowej wykładni tych przepisów w sposób niebudzący wątpliwości wynika, że pod rządem ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (w stanie prawnym obowiązującym do końca 1974 r.) i wydanego na jej podstawie (art. 108 ust. 4) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. żołnierzowi zatrudnionemu przed powołaniem do czynnej służby wojskowej w warunkach szczególnych (wcześniej I kategorii zatrudnienia), który po zakończeniu tej służby podjął zatrudnienie w tych samych warunkach, czas odbywania służby wojskowej wliczał się do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem przed powołaniem do służby wojskowej oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie. Oznacza to, że w tych okolicznościach taki okres służby wojskowej jest nie tylko okresem służby w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, lecz także okresem pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu § 3 i § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, gdy się dodatkowo uwzględni wartości konstytucyjne przedstawione w rozważaniach Sądu Najwyższego zawartych w wyroku z 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 (OSNP 2007 nr 7-8, poz. 108), w którym trafnie podkreślono wynikający z art. 85 ust. 1 Konstytucji obowiązek obywatela polskiego obrony ojczyzny, stwierdzając ponadto, że z art. 2 i 32 ust. 1 i 2 Konstytucji wynika zakaz ustanawiania takich regulacji ustawowych lub dokonywania takiej wykładni przepisów prawa powszechnie obowiązującego, które dopuszczałyby jakiegokolwiek pokrzywdzenie obywatela z powodu wykonywania publicznego obowiązku obrony ojczyzny. Innymi słowy, jeżeli zostały spełnione przez pracownika wskazane wyżej warunki powrotu do poprzedniego zatrudnienia

zostaje zachowana tzw. ciągłość pracy, a okres zasadniczej służby wojskowej jest okresem zatrudnienia na takich samych warunkach, jak przed powołaniem do tej służby.

Rozważając skutki uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 6/13, należy mieć na uwadze, że dotyczyła ona bezpośrednio stanu prawnego obowiązującego do 31 grudnia 1974 r., podczas gdy w rozpoznawanej sprawie zastosowanie powinien znaleźć stan prawny z czasu odbywania przez skarżącego zasadniczej służby wojskowej, czyli z lat 1976-1978. Nie ma to jednak zasadniczego wpływu na rezultat wykładni przepisów ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony w brzmieniu obowiązującym po 31 grudnia 1974 r. a przed 5 sierpnia 1979 r.

3. Przytoczona uchwała wywarła istotny wpływ na ocenę uprawnień ubezpieczonych, którzy odbywali zasadniczą służbę wojskową, z punktu widzenia nabycia prawa do wcześniejszej emerytury. Dla rozpoznawanej sprawy uchwała ta ma jednak umiarkowane znaczenie. W obecnej sprawie nie mamy bowiem do czynienia z powrotem ubezpieczonego do poprzedniego zatrudnienia, ponieważ po odbyciu zasadniczej służby wojskowej nie podjął on zatrudnienia w kopalni jako górnik pod ziemią, lecz – zachowując termin 30 dni od zwolnienia z zasadniczej służby wojskowej – zatrudnił się u innego pracodawcy, w przedsiębiorstwie transportowym jako kierowca samochodu ciężarowego o ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, czyli również w szczególnych warunkach (czego ostatecznie nie kwestionował organ rentowy w toku postępowania). Rozstrzygnięcie opisanej sytuacji nie wymaga – w ocenie Sądu Najwyższego – szczegółowych ustaleń co do przyczyn niepodjęcia przez ubezpieczonego pracy u dotychczasowego pracodawcy, czyli w kopalni na stanowisku górnika pod ziemią (skarżący w skardze kasacyjnej argumentuje i silnie akcentuje, że zgłosił swój powrót do pracy w kopalni, jednak nie został w niej zatrudniony wbrew swojej woli, z przyczyn leżących po stronie kopalni). Wystarczy wykładnia systemowa i aksjologiczna wchodzących w grę przepisów prawa, aby przyznać rację skarżącemu.

Sąd Najwyższy rozważał już w swoim wcześniejszym orzecznictwie podobne zagadnienie prawne, dotyczące możliwości zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach, uprawniającego do

ubiegania się o prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym, w sytuacji podjęcia przez ubezpieczonego bezpośrednio po zwolnieniu z tej służby pracy w szczególnych warunkach, chociaż przed powołaniem do tej służby nie pracował w takich warunkach (albo w ogóle nie pracował). Mianowicie w wyroku z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13 (LEX nr 1491097), Sąd Najwyższy rozstrzygnął spór dotyczący możliwości zaliczenia do okresu pracy w szczególnych warunkach zasadniczej służby wojskowej ubezpieczonego od kwietnia 1972 r. do kwietnia 1974 r., bezpośrednio po której – od kwietnia 1974 r. – ubezpieczony rozpoczął pracę jako kierowca samochodu ciężarowego o ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, przy czym przed rozpoczęciem służby wojskowej nie był zatrudniony jako pracownik (pracował w gospodarstwie rolnym). Sądy pierwszej i drugiej instancji przyjęły, że nie został w ten sposób spełniony warunek odbycia zasadniczej służby wojskowej w czasie pracowniczego zatrudnienia w szczególnych warunkach (powołując się na wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06, OSNP 2007 nr 7-8, poz. 108). Warunek taki miał wynikać z art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 1974 r.). W ocenie Sądów pierwszej i drugiej instancji sporne uprawnienie nie przysługiwało osobie, która nie była zatrudniona przed zasadniczą służbą wojskową. Zróżnicowanie uprawnień miały potwierdzać również przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie uprawnień żołnierzy zawodowych i ich rodzin (Dz.U. Nr 44, poz. 318 ze zm.).

W przywołanym wyroku z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13, Sąd Najwyższy orzekł jednak, że okres zasadniczej służby wojskowej podlega zaliczeniu do okresu uprawniającego do wcześniejszej emerytury z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach, jeżeli zainteresowany podjął pracę w szkodliwych warunkach w ciągu 30 dni od zwolnienia z tej służby, także wtedy, gdy przed powołaniem do zasadniczej służby wojskowej nie pracował w szczególnych warunkach (albo w ogóle nie pracował). W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy argumentował, że w omawianej sprawie ujawniły się kolejne wątpliwości dotyczące zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia prawa do wcześniejszej

emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej, inne niż w sprawie, w której została podjęta uchwała z 16 października 2013 r., II UZP 6/13. W uchwale tej Sąd Najwyższy stwierdził, że czas zasadniczej służby wojskowej odbytej w okresie obowiązywania art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (w brzmieniu obowiązującym do końca 1974 r.) zalicza się – na warunkach wynikających z tego przepisu – do okresu wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym. Nie zamyka to jednak problemu, ponieważ dalszej odpowiedzi wymaga, czy w gorszej sytuacji mogą być ci ubezpieczeni, którzy przed służbą wojskową nie podjęli lub nawet nie zdążyli podjąć zatrudnienia, choć w krótkim czasie (w ciągu 30 dni) po obyciu tej służby zatrudnili się i pracowali w szczególnych warunkach. Innymi słowy, czy dobrodziejstwo zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do pracy w szczególnych warunkach przysługuje także w sytuacji opisanej w art. 108 ust. 2 tej ustawy. W ocenie Sądu Najwyższego na tak postawione pytanie odpowiedź powinna być pozytywna dla ubezpieczonych. Według uchwały z 16 października 2013 r., II UZP 6/13, a przede wszystkim według samej ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony, warunkiem zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do zatrudnienia, a także kwalifikowania jej do okresu pracy w szczególnych warunkach (na zasadzie fikcji prawnej), nie jest to, czy żołnierz w okresie zasadniczej służby wojskowej pracował w szczególnych warunkach. Zaliczeniu podlega sama służba wojskowa, nawet gdy tak kwalifikowana praca nie była wykonywana przez żołnierza w okresie zasadniczej służby wojskowej (służba ta nie przewidywała bowiem zatrudnienia żołnierza na podstawie stosunku pracy). W rozporządzeniu wykonawczym wydanym na podstawie art. 108 ust. 4 ustawy o powszechnym obowiązku obrony, odnoszącym się do żołnierzy spełniających przesłanki opisane w art. 108 ust. 1 i ust. 2 tej ustawy, określone zostały szczegółowe zasady zaliczania zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia oraz warunki zaliczania tej służby także żołnierzom, o których mowa w art. 108 ust. 2 (Rada Ministrów miała ustalić w drodze rozporządzenia, w jakim zakresie czas odbywania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej wlicza się do okresu zatrudnienia również pracownikom, którzy przed powołaniem do tej służby

nie byli zatrudnieni albo którzy po jej odbyciu podjęli zatrudnienie w innym zakładzie pracy). Jeżeli uwzględni się kwalifikacje nabyte w wojsku (np. nabycie prawa jazdy uprawniającego do kierowania samochodami ciężarowymi o ciężarze ponad 3,5 tony) i zważy na szczególne uprawnienia żołnierzy (art. 107 ustawy z 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony oraz § 2 - 10 rozporządzenia wykonawczego z 22 listopada 1968 r.), to nie uzasadniają one tezy o możliwości odmiennego potraktowania sytuacji tych żołnierzy, którzy dopiero po służbie wojskowej (w określonym przepisami prawa terminie 30 dni) podjęli pracę w szczególnych warunkach. Sądy pierwszej i drugiej instancji stwierdziły, że art. 108 ust. 1 i 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony nie dają podstawy do uwzględnienia żądania (o przyznanie prawa do wcześniejszej emerytury), gdyż zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do pracy w szczególnych warunkach jest możliwe tylko w sytuacji i na warunkach z art. 108 ust. 1 tej ustawy (jeżeli żołnierz po odbyciu tej służby podjął zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby). Sąd Najwyższy wyraził odmienny pogląd. Argumentował, że skoro przepisy art. 108 ust. 1 i 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony dzielą żołnierzy na tych, którzy przed służbą byli, i tych, którzy nie byli zatrudnieni, to należy rozważyć sytuację przewidzianą w art. 108 ust. 2 ustawy, czyli sytuację, gdy ubezpieczony przed służbą wojskową nie był zatrudniony. Powstaje pytanie, czy w takiej sytuacji ubezpieczony rzeczywiście nie ma prawa do zakwalifikowania służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach wymaganego do nabycia prawa do wcześniejszej emerytury (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej), czyli takiego uprawnienia jak w przypadku określonym w art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony. W ocenie Sądu Najwyższego prawo takie powinno mu przysługiwać. Po pierwsze, łącznikiem obu tych sytuacji jest to, że po służbie wojskowej żołnierz podejmuje pracę w szczególnych warunkach w krótkim czasie od zwolnienia ze służby (według regulacji przepisów wykonawczych w ciągu 30 dni). Po drugie, służba wojskowa jest tak samo obciążająca dla tego, który przed służbą był zatrudniony w szczególnych warunkach, jaki i dla tego, który nie był zatrudniony przed służbą wojskową (lub był zatrudniony, ale nie w szczególnych warunkach). Ważenie znaczenia tej różnicy traci na znaczeniu wobec szczegółowych regulacji.

Podstawowa wątpliwość wynika z pytania, czy ustawodawca pominął w art. 108 ust. 2 ustawy frazę zastosowaną w art. 108 ust. 1 o treści: „w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem” jako wyraz woli, aby żołnierzom, którzy przed powołaniem do służby nie byli zatrudnieni, nie zaliczać służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem. Wydaje się, że nie taka była wola ustawodawcy, a pominięcie tej frazy w art. 108 ust. 2 ustawy wynika tylko z określonej techniki redakcji przepisów. Przemawia za tym analiza przepisów rozporządzenia wykonawczego wydanego na podstawie art. 108 ust. 4 ustawy, który w zawartej w nim delegacji ustawowej stanowił (pierwotnie), że rozporządzenie określi szczegółowe zasady zaliczania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej do okresu zatrudnienia oraz zakres i warunki zaliczania tej służby żołnierzom, o których mowa w ust. 2 (brzmienie upoważnienia ustawowego do wydania rozporządzenia wykonawczego uległo następnie zmianom w wyniku kolejnych nowelizacji ustawy o powszechnym obowiązku obrony). Szczegółowe uprawnienia żołnierzy zostały uregulowane w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w wersji pierwotnej i późniejszej, uwzględniającej kolejne jego zmiany. Punkt ciężkości tych regulacji dotyczył uprawnień związanych z zatrudnieniem pracowniczym. Jednak po uchwale składu powiększonego Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 65/13, aktualne jest dalsze pytanie, czy uzasadniona jest określona gradacja uprawnień, gdyż samo rozporządzenie stanowi, że żołnierzowi, który przed służbą wojskową nie był zatrudniony, a po zwolnieniu w ciągu 30 dni przystąpił do wykonywania zatrudnienia, zalicza się służbę również do świadczeń z ubezpieczenia społecznego (§ 6 ust. 1 w pierwotnej wersji). Ponadto rozporządzenie to uległo zmianie, po której jego § 7 ust. 1 już bezpośrednio stanowił, że żołnierzowi, który przed powołaniem do służby nie był zatrudniony, wlicza się czas odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień określonych w § 5 ust. 1, czyli „wlicza się czas odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakładzie pracy, w którym podjął zatrudnienie, w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem w tym zakładzie oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie”.

W przywołanym wyroku z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13, Sąd Najwyższy odwołał się także do ustawy zasadniczej uznając, że wykładnia przepisów ustawy z 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony oraz rozporządzenia wykonawczego wydanego na podstawie art. 108 ust. 4 tej ustawy powinna uwzględniać ich aktualne znaczenie, wynikające z zasad ustrojowych państwa. Sąd Najwyższy przyjął, że poprzednie regulacje dotyczące („przymusowej”) zasadniczej służby wojskowej nie mogą być bezpośrednio odnoszone do obecnie ocenianych uprawnień do przechodzenia na wcześniejszą emeryturę, gdyż wówczas (w latach 70-tych XX wieku) nie istniały one w takim kształcie, jak przyjęte później w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze. Wprawdzie systemowo wprowadza się ograniczanie uprawnień do wcześniejszej emerytury, jednak nie może to być argument (negatywny) stawiany przeciw żądaniu skarżącego. Bezpośrednio z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 67 ust. 1 Konstytucji wynika zakaz naruszania zasady równego traktowania ubezpieczonych w zakresie prawa do emerytury za pracę w szczególnych warunkach tylko ze względu na brak zatrudnienia przed służbą wojskową. Nie jest to cecha, która pozwalałaby zróżnicować istotnie sytuację emerytalną ubezpieczonych. Jeżeli ubezpieczony podjął pracę w szczególnych warunkach zaraz po zakończeniu służby wojskowej (i – jak przyjęto w ustaleniach faktycznych omawianej sprawy – służba wojskowa była tak samo obciążająca jak praca w szczególnych warunkach), to brak jest argumentów przemawiających przeciwko zaliczeniu okresu służby wojskowej do okresu uprawniającego do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. W uchwale składu powiększonego Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 65/13, zwrócono uwagę na przymus zasadniczej służby wojskowej. Często tylko przypadek decydował, kiedy poborowy otrzymywał kartę powołania do zasadniczej służby wojskowej i czy po ukończeniu szkoły podjął pracę lub w ogóle zdążył ją podjąć, czy też powołany został do służby dopiero po zatrudnieniu się i przepracowaniu pewnego czasu. W takiej sytuacji przyznane w orzecznictwie uprawnienie do wcześniejszej emerytury nie powinno być ujmowane tym, którzy przed służbą nie podjęli zatrudnienia lub nie pracowali w szczególnych warunkach.

Warto wykładni – gdy chodzi o zasadę – powinien być uniwersalny i uwzględniać również taki przypadek. Wszak skutki zróżnicowania byłyby istotne i nieproporcjonalne do stawianego warunku, skoro chodzi o emeryturę o 5 lat wcześniejszą niż w „zwykłym” (powszechnym) wieku emerytalnym, która wynika z pracy w szczególnych warunkach. Innymi słowy, nie można przyjąć, że ubezpieczony nie mógłby skorzystać z takiego prawa tylko dlatego, że nie był zatrudniony przed służbą wojskową, choć odbył służbę i po niej pracował w szczególnych warunkach, a praca w szczególnych warunkach czasowo łączy się z zasadniczą służbą wojskową (została podjęta przed upływem 30 dni od zwolnienia ze służby wojskowej). Podsumowując, Sąd Najwyższy zaproponował wykładnię, którą syntetycznie można ująć w tezie, że czas zasadniczej służby wojskowej zalicza się do okresu pracy wymaganego do nabycia emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej) także wtedy, gdy żołnierz przed powołaniem do zasadniczej służby wojskowej nie był zatrudniony, ale po zwolnieniu z tej służby w ciągu 30 dni podjął zatrudnienie i pracował w szczególnych warunkach pracy.

4. Dalszy krok w wykładni przepisów dotyczących możliwości zaliczania zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach poczynił Sąd Najwyższy w uchwale z 2 lipca 2015 r., III UZP 4/15 (OSNP 2015 nr 12, poz. 164), zgodnie z którą okres zasadniczej lub okresowej służby wojskowej odbytej w czasie od 29 listopada 1967 r. do 31 grudnia 1974 r. zalicza się do okresu pracy w szczególnych warunkach wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) także w sytuacji, gdy ubezpieczony bezpośrednio przed powołaniem do służby wojskowej pracował w warunkach szczególnych oraz po zwolnieniu z tej służby podjął w innym zakładzie pracy zatrudnienie niestanowiące pracy w szczególnych warunkach, jeżeli zostały spełnione przesłanki, o których mowa w art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. Nr 44, poz. 220, w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1974 r.) oraz w § 2-5, 7 i 8 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i

ich rodzin (Dz.U. Nr 44, poz. 318, w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1974 r.).

W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że oprócz sytuacji typowych (gdy praca ubezpieczonego zarówno przed rozpoczęciem zasadniczej służby wojskowej, jak i po zwolnieniu z niej, była pracą w warunkach szczególnych, zaś ubezpieczony podjął pracę po zakończeniu służby wojskowej w terminie 30-dniowym, w związku z czym okres odbywania tej służby należało zaliczyć do okresu pracy w warunkach szczególnych uprawniającego do emerytury w obniżonym wieku) mogły mieć miejsce inne stany faktyczne, w których nie występowały niektóre elementy (warunki, przesłanki) przewidziane w art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony oraz w uchwale składu powiększonego Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 65/13. W szczególności występowały w praktyce (i były przewidziane w przepisach) stany faktyczne, w których powołanie do zasadniczej służby wojskowej dotyczyło osób niepozostających w stosunku pracy. Takiej sytuacji faktycznej dotyczył wyrok Sądu Najwyższego z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13. W wyroku tym uznano, że czas zasadniczej służby wojskowej zalicza się do okresu pracy wymaganego do nabycia emerytury w niższym wieku emerytalnym (na zasadach wynikających z art. 184 w związku z art. 32 ust 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS) także wtedy, gdy żołnierz przed powołaniem do zasadniczej służby wojskowej nie był (w ogóle) zatrudniony, ale po zwolnieniu z tej służby w ciągu 30 dni podjął zatrudnienie i pracował w szczególnych warunkach. Spór w tej sprawie koncentrował się wokół problemu, czy do okresu pracy w szczególnych warunkach można wnioskodawcy zaliczyć okres zasadniczej służby wojskowej, po której ubezpieczony rozpoczął pracę jako kierowca samochodu ciężarowego, jeśli przed rozpoczęciem służby wojskowej w ogóle nie pozostawał w stosunku pracy (pracował w gospodarstwie rolnym). Uzasadniając odpowiedź twierdzącą na tak postawione pytanie, Sąd Najwyższy wyszedł między innymi z założenia, że osoby, które przed powołaniem do służby wojskowej nie podjęły („nie zdążyły” podjąć) zatrudnienia, ale w stosunkowo krótkim czasie (w ciągu 30 dni) po odbyciu służby wojskowej zatrudniły się i pracowały w szczególnych warunkach, nie powinny być traktowane gorzej niż ubezpieczeni, którzy przed wcieleniem do wojska „zdążyli” rozpocząć zatrudnienie

w warunkach szczególnych i kontynuowali je po przerwie spowodowanej służbą wojskową. Dotyczy to zwłaszcza przypadków, w których osoba odbywająca służbę wojskową uzyskała w trakcie tej służby stosowne kwalifikacje zawodowe (np. uprawnienia do kierowania samochodami ciężarowymi). Zdaniem Sądu Najwyższego wyrażonym w tym wyroku, łącznikiem obu tych sytuacji jest przede wszystkim to, że po służbie wojskowej żołnierze (rezerwy) podejmują pracę w szczególnych warunkach w krótkim czasie (w ciągu 30 dni), a po drugie, że służba wojskowa stanowi takie samo obciążenie dla osoby, która przed rozpoczęciem służby była już zatrudniona (choćby w szczególnych warunkach), jak i dla osoby, która przed służbą wojskową wcale nie pracowała. Na podstawie art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 67 ust. 1 Konstytucji można więc zasadnie wywodzić, że zatrudnienie (brak zatrudnienia) ubezpieczonego przed rozpoczęciem służby wojskowej nie stanowi cechy, która dostatecznie usprawiedliwiałaby różnicowanie sytuacji prawnej ubezpieczonych w zakresie nabywania przez nich uprawnień emerytalnych z tytułu pracy w szczególnych warunkach.

Możliwa jest także sytuacja odwrotna – gdy ubezpieczony przed powołaniem do służby wojskowej niewątpliwie pozostawał w stosunku pracy i wykonywał pracę w szczególnych warunkach, jednak po zwolnieniu ze służby wojskowej nie podjął pracy w szczególnych warunkach. W oparciu o stanowisko zaprezentowane przez Sąd Najwyższy w sprawie I UK 442/13, w orzecznictwie sądów powszechnych przyjęto pogląd, zgodnie z którym, skoro żołnierzowi, który przed służbą nie był zatrudniony (w żadnym zakładzie pracy), a po zwolnieniu w ciągu 30 dni przystąpił do wykonywania zatrudnienia kwalifikowanego jako praca w warunkach szczególnych, wlicza się czas odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień emerytalnych, to tym bardziej zachodzą podstawy do zaliczenia okresu służby wojskowej przy ustalaniu stażu emerytalnego w sytuacji, gdy przed powołaniem do służby wojskowej ubezpieczony wykonywał zatrudnienie kwalifikowane jako zatrudnienie w warunkach szczególnych, a po zakończeniu służby powrócił do wykonywania pracy, która nie miała już jednak charakteru pracy w warunkach szczególnych (por. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 23 lutego 2015 r., III AUa 1410/14, LEX nr 1659042). Sąd Najwyższy, w składzie orzekającym w sprawie III UZP 4/15, podzielił wykładnię, że możliwe są przypadki,

gdy ubezpieczonemu, który był zatrudniony w szczególnych warunkach (pozostawał w stosunku pracy i wykonywał pracę w szczególnych warunkach) a następnie został powołany do zasadniczej (okresowej) służby wojskowej, czas tej służby należy zaliczyć do okresu pracy w szczególnych warunkach, mimo że po zakończeniu służby wojskowej podjął w innym zakładzie (u innego pracodawcy) pracę niekwalifikowaną jako wykonywana w szczególnych warunkach (a nawet, gdy nie dochował terminu 30 dni). Inaczej mówiąc, bezwzględnym warunkiem takiego zaliczenia nie jest podjęcie pracy u tego samego pracodawcy oraz pracy w szczególnych warunkach (a nawet zachowanie terminu 30 dni zgłoszenia gotowości podjęcia pracy), gdyż przepisy przewidywały różne przypadki odstąpienia od spełnienia tych warunków (zachowania uprawnień, mimo niespełnienia tych przesłanek). Do takiego wniosku prowadzi bowiem szczegółowa analiza przepisów, które w stanie prawnym obowiązującym do 31 grudnia 1974 r. regulowały zasady odbywania zasadniczej (okresowej) służby wojskowej i przewidywały dla żołnierzy szczególne uprawnienia z tego wynikające. Chodzi przede wszystkim o art. 106–108 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 1974 r.) oraz przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin. Łączna analiza powołanych przepisów ustawy oraz rozporządzenia wykonawczego prowadzi do wniosku, że w stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 1975 r. (bezwzględnym) warunkiem zachowania wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem przez osobę, która przed dniem powołania do niezawodowej służby wojskowej świadczyła pracę na podstawie stosunku pracy (w tym w warunkach szczególnych w rozumieniu przepisów emerytalnych), wcale nie było podjęcie przez osobę zwolnioną z tej służby zatrudnienia na tym samym stanowisku (w szczególnych warunkach), co przed powołaniem ani kontynuowanie przez tę osobę zatrudnienia u dotychczasowego pracodawcy. Okazuje się bowiem, że na warunkach określonych w powołanych przepisach, po zakończeniu zasadniczej służby wojskowej możliwe było podjęcie pracy u innego pracodawcy (w innym zakładzie pracy), a także pracy niekwalifikowanej jako wykonywana w szczególnych warunkach (u tego samego lub innego pracodawcy), zwłaszcza gdy

żołnierz w trakcie odbywania zasadniczej (okresowej) służby wojskowej uzyskał kwalifikacje zawodowe inne lub wyższe niż posiadane przez niego uprzednio. Zachowanie tych różnorodnych warunków przewidzianych szczegółowo w powołanych przepisach (art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1974 r. oraz § 2-5, 7 i 8 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r.) oznaczało zaliczenie czasu odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakładzie pracy, w którym żołnierz (pracownik, ubezpieczony) podjął zatrudnienie, w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem w tym zakładzie oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie.

5. Przytoczone obszernie fragmenty uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13, oraz uchwały Sądu Najwyższego z 2 lipca 2015 r., III UZP 4/15, pozwalają na postawienie ogólnej tezy, zgodnie z którą zaliczenie czasu odbywania zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia, od którego zależy nabycie uprawnień do emerytury w niższym wieku emerytalnym z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach, może mieć miejsce zarówno wtedy, gdy ubezpieczony przed powołaniem do zasadniczej służby wojskowej i po zwolnieniu z tej służby pracował u tego samego pracodawcy w szczególnych warunkach, jak i wtedy, gdy pracował w szczególnych warunkach tylko bezpośrednio przed powołaniem do odbywania zasadniczej służby wojskowej lub tylko bezpośrednio po zwolnieniu z tej służby. Tym bardziej możliwe jest zaliczenie czasu zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia, od którego zależy nabycie uprawnień do wcześniejszej emerytury, gdy ubezpieczony zarówno bezpośrednio przed powołaniem do tej służby jak i bezpośrednio po jej zakończeniu pracował w szczególnych warunkach, chociaż u różnych pracodawców i na różnych stanowiskach pracy.

6. Istotne jest uzasadnienie aksjologiczne przedstawionej wykładni przepisów. Już w wyroku z 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 (OSNP 2007 nr 7-8, poz. 108) Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona ojczyzny, a zakres obowiązku służby wojskowej określa ustawa (art. 85 ust. 1 i 2 Konstytucji). Konstytucyjna zasada demokratycznego państwa prawnego,

urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2), zasada równości wobec prawa i zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji), wymuszają na gruncie Konstytucji, będącej najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej (art. 8 Konstytucji), ustanawianie takich regulacji ustawowych lub dokonywanie wykładni przepisów prawa powszechnie obowiązującego, które wykluczają jakiegokolwiek pokrzywdzenie obywatela z powodu wykonywania publicznego obowiązku obrony ojczyzny. W konsekwencji na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych okresy czynnej służby wojskowej w Wojsku Polskim lub okresy jej równorzędne są zawsze okresami składkowymi (art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy o emeryturach i rentach), bez potrzeby wypełnienia jakichkolwiek dalszych warunków, a w szczególności bez względu na to, czy okresy odbytej służby były poprzedzone stosunkiem pracy lub innym stosunkiem prawnym kreującym tytuł obowiązkowego ubezpieczenia społecznego. Oznacza to, że okres czynnej służby wojskowej jest składkowym okresem ubezpieczenia dla każdego ubezpieczonego, który odbył taką służbę. Również z punktu widzenia nabycia uprawnień do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) okres odbywania zasadniczej służby wojskowej (w latach 70-tych XX wieku obowiązkowej, „przymusowej”, bo realizującej publicznoprawny obowiązek wobec państwa) powinien być traktowany jednakowo w przypadku wszystkich ubezpieczonych spełniających warunki brzegowe określone w art. 106-108 ustawy o powszechnym obowiązku obrony (w brzmieniu obowiązującym do 1979 r.) oraz w rozporządzeniu wykonawczym wydanym na podstawie art. 108 ust. 4 tej ustawy (rozporządzeniu z 22 listopada 1968 r.).

7. W zaskarżonym wyroku Sąd Apelacyjny nie uwzględnił wniosków wpływających z aktualnego stanu orzecznictwa dotyczącego analizowanego problemu prawnego. Powołał się, co prawda, na wyrok z 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06, jednak pominął istotne orzeczenia później wydane, zwłaszcza uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 października 2013 r., II UZP 6/13, wyrok Sądu Najwyższego z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13, oraz uchwałę zwykłego składu Sądu Najwyższego z 2 lipca 2015 r., III UZP 4/15. Odrzucenie wykładni przedstawionej w wyroku z 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13, jako nieprzydatnej dla

rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy, z powodu rzekomo istotnie odmiennego stanu faktycznego, bez jakiegokolwiek polemiki z argumentacją prawną przedstawioną w uzasadnieniu tego orzeczenia, nie pozwalało na zaakceptowanie zaskarżonego rozstrzygnięcia.

Mimo wniosku skarżącego o wyznaczenie rozprawy, Sąd Najwyższy rozpoznał skargę kasacyjną na posiedzeniu niejawnym, uznając, że w rozpoznawanej sprawie nie występuje sformułowane przez skarżącego „istotne zagadnienie prawne”, skarga kasacyjna jest natomiast uzasadniona z innych przyczyn.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji, stosownie do art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.